

THE REFLECTION IN THE PRESS OF THE EPOCH OF GENERAL HENRI MATHIAS BERTHELOT VISIT TO TRANSYLVANIA

Gherghina Boda

Scientific Researcher I, Museum of Dacian and Roman Civilisation, Deva

Abstract. Having arrived in Romania in 1916 as head of the French Military Mission, General Henri Berthelot took a number of administrative and tactical-military measures which enabled him to reform, discipline and train the Romanian Army in the spirit of the French military doctrine as well as equip and mobilize it to win some important battles that undoubtedly contributed to the Great Union of 1st December 1918. His outstanding military skills and personal qualities made this French general one of the most appreciated men in the military; this appreciation transcended the framework of the Romanian army, reaching the common people, who showed him great love and sincere gratitude. These feelings were demonstrated on the occasion of his visit to Transylvania, when the population cheered and welcomed him with great joy, honoring him as one of their great heroes. The Romanian people still has a fond memory of the man they used to call “papa Berthelot”, and therefore, he is celebrated or commemorated regularly, and his exploits are forever etched in the collective memory of the Romanians.

Keywords: general Bethelot, Romanian Army, visits, Transylvania, Banat and Bihor, appreciation.

Personalitate marcantă a elitei armatei franceze, cu o viață exemplară și o carieră strălucitoare, generalul Henri Mathias Berthelot este puțin cunoscut în Franța sa natală, poate datorită faptului că a petrecut mult timp în afara Frontului de Vest pe care mulți contemporani s-au făcut remarcăți, în schimb este foarte cunoscut și onorat în România¹, acțiunile militare și personalitatea sa dând naștere unor adânci sentimente de recunoștință și afecțiune caldă atât în rândurile armatei române, cât și ale civililor. Dovada acestei recunoștințe este relevată toponimic, prin străzi din localități românești purtând numele generalului, piețe, dar mai ales a satului hunedorean în care se află și conacul primit de la autoritățile românești drept recunoștință pentru aportul său deosebit la victoriile militare ale armatei române în perioada Primului Război Mondial. La 27 martie 1923, statul român îi atribuie generalului francez o proprietate în satul hunedorean Fărcădinul de Jos, care de atunci se va numi General Bethelot, denumire care în 1965 se va schimba în Unirea, revenirea la vechiul nume al generalului având loc în 7 decembrie 2001, ca o dovadă a sentimentelor vii pe care locuitorii acestei localități încă le purtau amintirii eroului francez. După moartea sa, survenită în 1931, clădirea și ferma agricolă au fost lăsate prin testament Academiei Române care trebuia să utilizeze veniturile obținute la finanțarea unei burse pentru tinerii care studiau la Școala Militară din București și care mergeau la perfecționare la Academia Militară din Nancy. Conacul, la fel ca alte reședințe nobiliare, în perioada comunistă a fost transformat

¹„Le général Berthelot, un Forézien héros national en... Roumanie”, în *Forez info*, 2007, f.p., <https://www.forez-info.com/encyclopedie/histoire/174-le-general-berthelot-un-forezien-heros-national-en-roumanie.html>

în cooperativă agricolă, apoi în școală și grădiniță pentru copii, jefuit și lăsat în paragină². În septembrie 2001, Academia română achiziționează conacul însă, din cauza lipsei banilor necesari, renovarea se definitivează abia în 2010, de când devine sediul *Centrului de Dezvoltare Durabilă a Țării Hațegului*.

Generalul Berthelot s-a născut la 7 decembrie 1861 la Feurs (regiunea Loirei), într-o familie modestă dar onorabilă, pentru care munca reprezenta un adevărat cult, tatăl său Claude, fost căpitan de jandarmi în Nervieux, exercitând o puternică influență în alegerea viitoarei sale meserii³. Împreună cu fratele său Joannès, locotenent în jandarmerie și mort accidental în 1897, a urmat cursurile școlii militare pregătitoare de copii de trupă din Billom⁴. Între anii 1881-1883, urmează cursurile prestigioasei Școli militare de la Saint-Cyr, promoția „Egipt”, după absolvire tânărul sublocotenent de infanterie cerând să fie repartizat în Algeria, după care ajunge în Indochina, locuri unde se remarcă ca un soldat destoinic, dotat cu reale calități militare, pentru ca în anul 1887 să se reîntoarcă în Franța unde absolvă Școala Superioară de Război din Paris, în 1889 intrând în corpul de stat-major în cadrul Statului Major General francez⁵. Datorită calităților sale excepționale, în decembrie 1913 este avansat la gradul de general de brigadă iar în noiembrie 1914 la gradul de general de divizie. A participat activ la luptele de pe Marna și a contribuit activ la victoria de la Verdun, a luptat pe fronturile din România, Franța, Rusia și Bulgaria, a cucerit victorii și a pierdut bătălii, toate însă îmbogățindu-i experiența de luptă și transformându-l în unul dintre militarii cei mai de seamă ai armatei franceze. Având în vedere experiența sa de război, în 1916 mareșalul Joffre a considerat că este cel mai potrivit să reorganizeze armata română, motiv pentru care l-a trimis în fruntea unei misiuni militare franceze în România, care a activat, în prima etapă, între 15 octombrie 1916-9 martie 1918. Reîntors în Franța, în perioada mai-iunie a fost trimis într-o misiune în S.U.A., după care a activat pe Frontul de vest, iar în perioada octombrie 1918-mai 1919 a revenit în România unde și-a adus contribuția la eliberarea țării de trupele Puterilor Centrale, coordonând și intervenția aliaților în sudul Rusiei împotriva bolșevicilor⁶. În octombrie 1919 a fost numit guvernator militar al Metzului, în 1923 devine guvernator militar al Strasburgului, între 1921-1925 a fost membru în consiliul superior de război iar în 1926 se pensionează⁷. S-a stins din viață la 28 ianuarie 1931, în urma unei operații de amputare a părții inferioare a unui picior, funeraliile făcându-se în 31 ianuarie la capela Sainte Louise din Domul Invalizilor, într-o simplitate care îi era caracteristică, după care a fost transportat la Nervieux, unde a fost înmormântat în pământul natal⁸.

Participarea sa la evenimentele militare și politice ale anilor 1916-1919, momente decisive pentru România care reușise să-și păstreze neutralitatea timp de doi ani, implicarea sa totală în lupta, în primul rând națională, pe care o ducea țara noastră care își dorea cu ardoare reîntregirea teritorială, curajul, onestitatea și loialitatea față de un popor despre care nu știa aproape nimic în momentul sosirii sale, implicarea necondiționată la reorganizarea armatei române, ajutorul material și în special suportul

² Grandhomme, J.N., „La mémoire roumaine de ma mission Berthelot (1918-2007)”, în *Presses Universitaires de France*, nr. 228, 2007/4, p. 34, <https://www.cairn.info/revue-guerres-mondiales-et-conflitscontemporains-2007-4-page-23.htm>

³ Preda, D., Moghior, N., Velter, T., *Berthelot et la Roumanie. Album*, București, 1997, p. 10; Florescu Gh. I., în General Henri Berthelot, *Jurnal și corespondență 1916-1919*, Cluj-Napoca, 2000, p. 11.

⁴ Nouzille, J., „Le general Berthelot et la mission militaire française en Roumanie 1916-1918”, în Cipăianu, G., Vesa, V., *La présence française en Roumanie pendant la Grande Guerre (1914-1918)*, Cluj-Napoca, 1997, pp. 18-19.

⁵ Preda, D., Moghior, N., Velter, T., *op. cit.*, pp. 10-11; Grandhomme, Jean-Noël, „Generalul Berthelot, un francez cu suflet de român”, f.p., <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/generalul-berthelot-un-francez-cu-suflet-de-roman>

⁶ Florescu Gh. I., *General Henri Berthelot. Jurnal și corespondență 1916-1919*, Cluj-Napoca, 2000, pp. 11-12.

⁷ Cerbulescu, N., *Generalul Henri Berthelot. Spicuiuri din marile ziare*, Sibiu, 1931, p. 11.

⁸ *Ibidem*, pp. 11-12.

moral acordat acesteia l-au transformat în marele salvator al neamului românesc care a intrat în memoria colectivă ca un adevărat erou și a rămas acolo până astăzi.

Încă din anii de școală, Henri Berthelot a ieșit în evidență, atât prin statura sa uriașă de 1,80 m, fiind unul dintre cei mai mari elevi ai promoției sale, cât mai ales prin calitățile sale, el frapând printr-o inteligență vivace, printr-o cultură vastă, simț psihologic, calități reale de organizator, spirit de adaptare, toate aceste înzestrări psihice marcându-i cariera militară și politică, el reușind să intre în contact și să colaboreze cu mari personalități politice ale vremii⁹. În persoana sa, generalul Berthelot întrunea „toate calitățile spiritului francez. Înflăcărat în sentimente, metodic în acțiune, a fost neprețuit prieten de zile rele, ca și de zile bune. Participarea lui în refacerea armatei române, sfatul lui înțelept, competent și dezinteresat, marea iubire ce ne-a arătat în toate împrejurările, l-au așezat în galeria iluștrilor binefăcători ai neamului”¹⁰. Mareșalul Joffre îl caracteriza ca fiind „un om zâmbitor, jovial, cu un simț măsurat al umorului, direct și plin de tact în relațiile cu oamenii, știind să-și susțină ideile fără însă a-i jigni pe ceilalți. Dotat cu o mare putere de gândire și inteligență”, de asemenea caracterizat de „un un înalt simț al ordinii și disciplinei, dublat de un optimism tonifiant, chiar în clipele cele mai dramatice, redând astfel încrederea colaboratorilor și subordonaților săi”¹¹. Generalul Radu R. Rosetti, prieten și colaborator al generalului Berthelot, îl descria în *Mărturisiri*-le sale, „Ca fizic, o namilă de om, atât de înalt încât nu se băga de seamă cât de gros era și atât de gros încât înălțimea sa părea mai mică decât era în realitate. În proporție cu talie sa era și pofta sa de mâncare, neegalată, după cunoștința mea, decât de acele ale generalului Traian Moșoiu și intendentului căpitan V. Cuzen. Un cap mare rotund cu ochi albaștri și un mic barbișon completau înfățișarea sa. Atât mâinele cât și labele picioarelor erau foarte mari. Fiul unui jandarm, nu-i era rușine de originea sa modestă și avea în firea sa multe trăsături caracteristice ale țăranului în general și ale celui din Burgundia în special. Era înzestrat cu o memorie fenomenală și cu o judecată rece. Muncitor, era de o meticulozitate deosebită și cerea precizie în toate. Nu se lăsa niciodată deznădăjduit, fondul caracterului său fiind un constant și sănătos optimism”¹². Printre alte calități ale generalului francez se remarcă și extraordinara „stăpânire de sine, judecata limpede, voință, energie, spirit de inițiativă, curajul răspunderii, forța morală și obiceiul hotărârilor prompte. Era și „profesionalul” militar războinic, care nu-și pierdea cumpătul, nici chiar în împrejurările cele mai tragice și comandantul ideal, care știa să însuflețea tuturor încrederea prin atitudinea sa calmă, prin ordinele, sau consiliile chibzuite ce le da, ca și prin vorbele ce le repeta mereu: „Orice s-ar întâmpla, victoria va fi a noastră, dacă vom lupta bine...JUSQU'AU BOUT!”¹³.

În mai 1916, Franța propune României trimiterea unui general francez pentru supervizarea programului de ajutorare a armatei române, însă guvernul român nu acceptă propunerea nedorind să compromită neutralitatea țării, însă după intrarea României în război la 27 august 1916, alături de Antanta, determină guvernul român condus de Ion I.C. Brătianu, să-și reconsidere poziția față de propunerea Franței și să o accepte. Misiunea militară franceză, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, se înscrie pe linia cooperărilor militare dintre cele două țări existente încă din perioada domniei lui Cuza (1859-1866). Carol I a fost adeptul doctrinei militare prusace și aceasta din considerente de ordin practic, sistemul prusac fiind constituit dintr-un nucleu de forțe permanente și de unități teritoriale care se pliau foarte bine pe realitățile românești și pe tradițiile sale militare, unele

⁹ Nouzille, J., *op. cit.*, p. 19.

¹⁰ Kirițescu, C., *Istoria războiului pentru întregire României (1916-1919)*, vol. II, București, 1989, p. 21.

¹¹ Preda, D., Moghior, N., Velter, T., *op. cit.*, p. 11.

¹² General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, București, 1997, pp. 132, 134.

¹³ Cerbulescu, N., *op. cit.*, pp. 16-17.

datând încă din Evul Mediu¹⁴. Cu toate acestea, dezvoltarea societății românești a fost mereu influențată de cultura franceză atât în ceea ce privește spiritul său liberal, cât și organizarea instituțional-administrativă, presa, sistemul juridic, de educație ș.a., afectând toate straturile populației¹⁵. Chiar dacă aplicarea doctrinei militare franceze a lipsit o anumită perioadă de timp, aceasta nu a împiedicat frecventarea școlilor militare franceze de către români, ceea ce a ușurat mult aplicarea măsurilor preconizate de generalul Berthelot.

Impresia deosebit de favorabilă pe care a lăsat-o acest general nu a fost împărtășită de toți oamenii politici sau militari cu care acesta a intrat în contact, mai ales în perioada de început a misiunii franceze. Nu trebuie să subestimăm factorul uman subiectiv, „ciocnirea” unor personalități la fel de puternice, orgoliile personale sau impresiile greșite care au determinat uneori încordarea relațiilor între militarii francezi sosiți cu misiunea și ofițerii români sau oamenii politici din guvernul român. De asemenea, nu trebuie omis interesul pur național al generalului Berthelot, și era firesc să pună înaintea tuturor binele și interesul Franței, dar trebuie subliniat faptul că de multe ori interesele celor două țări s-au suprapus și nu de puține ori el a acționat în interesul României în relațiile cu ceilalți aliați, în special cu rușii.

Generalul Berthelot a venit în România pe post de consilier de război, el reușind să obțină rezultate admirabile în privința reorganizării armatei române, însă în colaborare permanentă cu ofițerii români. Meritul victoriilor repurtate de armata română le revine celor două părți în egală măsură. Ca dovadă a prețuirii de care de bucura, Parlamentul țării întrunit la Iași în vara anului 1917 l-a declarat cetățean de onoare, fapt care l-a determinat pe Berthelot să considere România ca a doua sa țară, vizitele sale aici continuând mult timp după părăsirea țării, în mai 1919. Dar aportul cel mai semnificativ l-a adus la desăvârșirea unității statale și formarea României Mari prin victoriile de la Mărăști, Mărășești și Oituz, prin implicarea în acțiunile armate care au reușit să respingă trupele Puterilor Centrale de pe teritoriul românesc, eliberarea acestuia și unirea celor trei provincii românești sub același steag. Participarea Misiunii franceze și a generalului Berthelot la acest eveniment istoric pentru poporul român a dat o greutate și mai mare contribuțiilor acestor străini care și-au părăsit țara ca să lupte pentru binele altui popor. Constantin Argetoianu, amintindu-și despre acest moment, spunea că alături de Rege și Regină, de Prințul Carol și generalul Prezan stătea și generalul Berthelot, ca un adevărat român între români, defilarea aceasta fiind cuprinsă de cea mai adâncă emoție atunci „când au trecut trupele franțuzești. Am uitat cu toții totul și toate, și din toate inimile s-a ridicat un val nemărginit de recunoștință pentru această admirabilă armată franceză care dusesse tot greul războiului, care izbutise în fine să îngenunche pe nemți și să ne redea nu numai țărișoara noastră cotropită dar și să facă din visurile noastre năruite o strălucitoare realitate”¹⁶.

Plecarea sa din România în 9 martie 1918, împreună cu membrii Misiunii franceze, s-a desfășurat sub auspiciile unei atmosfere deosebit de încărcate de regrete de ambele părți. În *Jurnalul* său, Berthelot nota că „O delegație a Senatului și a Camerei deputaților, condusă de Iorga, îmi aduce o adresă mișcătoare. Ei își exprimă regretele de a mă vedea plecând: „*Da, plec, dar cu durere în suflet, pentru că puteam face mai mult. Orice ar fi, războiul nu este încheiat. Acolo, pe frontul occidental, noi îl vom duce până la capăt. Iar acest capăt este, poate, mai puțin îndepărtat decât credem. În acest moment, armătura germană este numai o fațadă în spatele căreia nu se mai află nimic. La prima*

¹⁴ Otu, P., „L'influence de la doctrine militaire française sur l'évolution de l'armée roumaine (1878-1940)”, în *Revue historique des armées*, nr. 244, 2008, p. 39

¹⁵ *Ibidem*, p. 38.

¹⁶ Argetoianu, C., *Memorii. Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. 5, București, 1995, pp. 180-181.

fisură, totul se va prăbuși. De aceea, nu vă spun adio, ci la revedere!"¹⁷. Și într-adevăr, despărțirea nu a durat mult, în octombrie generalul revenind în România.

Începând cu luna decembrie a anului 1918, Berthelot întreprinde mai multe vizite în Transilvania. Presa vremii a marcat fiecare vizită cu respectul cuvenit militarului francez devenit erou al românilor. În mai multe numere ale ziarului *Românul* apare serie de materiale privitoare la activitatea militară a generalului Berthelot, la vizitele sale în Arad sau în alte localități din Transilvania sau despre evenimente petrecute în aceste zone. Astfel, în nr. 41 al acestui ziar din Arad, datat duminică 16/29 decembrie 1918, pe prima pagină Ion Clopoțel îi dedică un amplu articol generalului Berthelot care era așteptat a doua zi dimineață la Arad, în care readuce în atenția cititorului evenimentele care au marcat omenirea de la declanșarea Primului Război Mondial, toate acțiunile sale militare de pe teritoriul românesc care au condus la obținerea unor victorii decisive pentru soarta nu numai a României, ci și a aliaților săi, semnalând legăturile sufletești care s-au născut între cele două națiuni în focul acestor bătălii. Autorul își încheie articolul cu un ton afectiv încărcat de speranță: „Parcurgând meleagurile aceste generalul Berthelot își va aduce aminte că Ardealul este Alsacia României. După cum Francezul nu poate să-și imagineze Franța mutilată, tot astfel nici Românul nu-și poate închipui un stat român ciuntit. Dorim ca marele general și distinsul oaspete să ne înțeleagă sufletul nostru care este al devotatului frate latin din răsărit”¹⁸. Tot aici se relatează despre trecerea Dunării în noiembrie de către armatele conduse de Berthelot și de ciocnirile violente de la Turnu-Severin cu germanii conduși de generalul Mackensen, precum și despre numeroasele sale proclamații adresate poporului român prin care îl liniștea promițându-i aprovizionarea cu alimente și articole industriale. Primirea călduroasă în gara Caransebeșului este amplu relatată tot pe prima pagină. Episcopul Miron Cristea, Consiliul Național Român, corul reuniunii de cântări condus de S. Golumba și un numeros public român l-au întâmpinat la gară unde i s-a cântat *Marseillaise*, *Pui de lei*, *Trompetele răsună* și *Deșteaptă-te române*. „Berthelot a coborât și s-a amestecat printre țărani români cu cari încerca să vorbească. Pe copii îi netezea pe cap. Era foarte afabil și la plecarea trenului el rămase în ușa vagonului ascultând Marsilieza...”¹⁹.

Din suita de primire au făcut parte mai multe fete îmbrăcate în costume naționale, cu flori pe care le-au presărat în calea sa, precum și 7 ofițeri români care au aplecat în fața generalului 7 steaguri ale Antantei: românesc, francez, englez, american, italian, belgian și sârbesc²⁰.

În numărul 42 din 18/31 decembrie se relatează despre incidentul sângeros provocat de maghiari după despărțirea din gară de generalul Berthelot, din păcate nu singurul de acest fel. Asupra românilor care se întorceau la casele lor, „bande înarmate – scrâșnind din dinți – cutreierau străzile luând pretutindeni tricolorul românesc de pe edificii și călcându-l în picioare”, „din porți, de după stâlpi, din case și-au vărsat gloanțele în trupurile românești...au pușcat înaintea casei dr. Pop, au spart ferestrele...unde numai au putut, au depărtat inscripțiile românești, au desarmat toate companiile gardei românești, au nimicit toate documentele și au devastat tot ce le-a stat în cale, după ce timp de o oră au ținut sub adevărat asalt edificiul gardei din piața Ferenc. Au pătruns în seminarul românesc unde au maltratant santinela și au început a devasta. Patrulare după patrulare umblau pe toate străzile după Români, așa încât familiile românești din Arad se așteptau la progom și în casele lor private”²¹.

¹⁷ Berthelot, H., *op. cit.*, p. 288.

¹⁸ Clopoțel, I., „Berthelot”, în *Românul*, nr. 41 din 16/28 decembrie 1918, p. 1.

¹⁹ *Românul*, nr. 41, 1918, p. 1.

²⁰ *Idem*, nr. 43 din 20 decembrie 1918/2 ianuarie 1919, p. 2.

²¹ *Idem*, nr. 42 din 18/31 decembrie 1918, p. 1.

La Hotelul „Crucea Albă” s-a organizat de către români o recepție în cinstea generalului francez. Maghiarii au venit aici, purtând un steag tricolor cu emblema Ungariei și cântând foarte tare diverse melodii ungurești, încercând prin toate mijloacele să provoace scandal. La ieșrea din hotel, Berthelot care fusese înștiințat despre acțiunile maghiarilor din stradă, a urcat în automobilul care trebuia să-l ducă la gară, liniștiti și impunător de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic, înconjurat de mulțimea de români care îl aclama și de ungurii care îl huiduiau. După plecarea acestuia, începe adevăratul progom, din toate părțile apărând bande de unguri înarmați, civili, soldați și polițiști, care au împușcat tot ce le-a ieșit în cale. Se trăgea asupra românilor din stradă din toate părțile, de la ferestre, de la balcoane, chiar și din palatul comitatului, „ceilalți bieți români, care au apucat pe străzile ce duc spre parcul dela țarmul Mureșului, au fost pușcați dela spate de soldați și polițiști ieșiți la rezezală din casa orașului...Pușcau după bieții Români ca după iepuri”, atac sângeros făcut chiar în preajma conferinței de pace²².

Ziarele vorbeau despre 20 de morți și 40 de răniți, printre aceștia aflându-se și șoferul generalului Berthelot, rănit la mână, convinse însă că numărul acestora era mult mai mare, bieți români neînarmați care veniseră la Arad să-și arate „iubirea față de un general al națiunii sore franceze”, cărora li s-a luat viața pe nedrept de niște iresponsabili²³.

Vizita la Lugoj a fost anunțată printr-o telegramă de către Consiliul Dirigent din Sibiu care atrăgea atenția Consiliului Național Român din Lugoj despre sosirea generalului Berthelot cu un tren special, dinspre Orșova, și dorința acestuia de a sta timp de o oră de vorbă cu toate autoritățile din oraș. La gară, în doar câteva ore, s-au mobilizat cam 11.000 de oameni, atmosfera nefiind așa de însuflețită de la intrarea lui Mihai Viteazul. Sosirea trenului a fost acompaniată de aceeași Marseillaise intonată de corul universitarilor conduși de Zeno Vancea și de o nouă compoziție a unui lugojean, Vidu, „compusă anume pentru întâmpinarea fraților: **Bine-ați venit**. Să-i zic frumoasă, să-i zic măreață? O spune generalul, care a ascultat-o de două ori, cu ochii lucind în lacrimi de bucurie și însuflețire. Apariția generalului uriaș cu fața-i blândă, luminată de zâmbetul dragostei și al mulțumirei, a stârnit din mii de oameni strigăte de *Să trăiască*”²⁴. P.S. sa dr. Frențiu și Coriolan Bredniceau i s-au adresat în limba franceză, „exprimând durerile și suferințele poporului român din Bănat, din trecut și de acum”, generalul răspunzându-le cu **Trăiască România Mare împreună cu Banatul**, după care corul prezent a mai cântat piesa **Eroi am fost eroi**. Totul s-a încheiat cu oferirea unui buchet de flori de către Lia Vidu și plecarea trenului care lăsa în urmă mulțime de lămpioane luminând întunericul nopții, drapelele noastre și ale puterilor Antantei fâlfâind în lumina discretă a serii, miile de pălării și batiste fluturate în aer cu cea mai mare ardoare.

Alte vizite au avut loc la Seghedin unde Berthelot s-a întâlnit cu dr. Ion Erdélyi, ministrul plenipotențial al Consiliului Dirigent Român și atașatul militar al României pe lângă misiunea franceză din Budapesta, cu comandantul trupelor Antantei ce operează de la Tisa spre răsărit și cu prințul Hohenlohe, trimisul guvernului maghiar, la Pecica unde a ajuns la ora 1 noaptea și la Oradea-Mare unde, în vagonul său, a primit delegația femeilor române, reprezentanții Consiliului Național Român comitatens din Oradea sub conducerea lui Coriolan Pop, comitele suprem cu reprezentanții orașului, delegația țăranilor și țăranecilor din Bihor condusă de dr. Ioan Iacob, căreia generalul Berthelot i s-a adresat cu multă afecțiune, spunându-le „Vă cunosc și vă iubesc. V-am văzut în Carpați, v-am văzut la Mărășești; V-am văzut desculți, v-am văzut bătuți, dar tot înainte. Acum sunteți liberi, aveți numai

²²*Ibidem*, pp. 1-2.

²³*Ibidem*, p. 2.

²⁴*Idem*, nr. 41, 1918, p. 2.

răbdare și încredere”²⁵. De asemenea, i-a mai primit pe preotul Roman R. Ciorogariu, reprezentantul bisericii greco-ortodoxe, pe George Tulbure, reprezentantul presei românești și pe reprezentanții presei române, după care, așa cum făcea de fiecare dată, a coborât între românii din gară cu care a purtat discuții mai bine de un sfert de oră, în sala de așteptare.

În 30 decembrie 1918, Berthelot a trecut și prin Satu-Mare, Baia-Mare, Șomcuta și Jibou, întâmpinat și aici cu aceeași dragoste și manifestații de bucurie ale românilor din popor, cu ovații prelungi, cu steaguri fâlfâind în ritmurile imnului național și al Marseillezei sau ale altor cântece patriotice²⁶.

A vizitat Clujul unde a fost însoțit de „banderile Moților”²⁷, apoi s-a îndreptat spre Sibiu²⁸. Acolo i s-a făcut aceeași primire triumfală, printre personalitățile participante numărându-se și Timotei Popoviciu, Iuliu Maniu și generalul Ion Moșoiu, dar și toate oficialitățile orașului, reprezentanți ai afaceriștilor și industriașilor, ai școlilor, bisericilor, presei, ai diverselor reuniuni și asociații și mulți cetățeni ai orașului. La recepția dată în cinstea sa, generalul Berthelot a rostit următorul discurs: „Cine dorește să cunoască simțămintele Românilor din Transilvania, n-are decât să facă drumul pe care l-am făcut eu. În cele cinci zile cât am alergat peste câmpiile românești m-am convins că puterea românismului se întinde mai departe decât hotarele sale etnice. Românii sunt și vor rămâne avangarda civilizației latine în Orient. Idealul lor național se va împlini, căci așa cere dreptul și dreptatea. Preoții sunt aceia cari au cultivat cu mai multă sfințenie idealul național, ascuns în inimile poporului. Trecând pe lângă Alba Iulia cu pietate mi-am reamintit acele vremuri, când marele Mihai a izbutit, cel dintâi, să realizeze unitatea națională... Eu încă sunt fiu de țăran și știu, că numai prin munca pământului puteți să vă făuriți un viitor fericit. Să nu vă odihniți, deci, veniți în ajutorul celor ce mor de foame, fraților voștri de dincolo, cari au luptat pentru voi”²⁹. Miercuri seara, generalul Berthelot a dat o masă la care au participat generalii români din Sibiu, Iuliu Maniu, Vasile Goldiș, Vaida Voevod, Șt. Cicio Pop, generalul Boeriu și încă mulți alții.

Joi, 2 ianuarie, sibienii au organizat o excursie la Săliște. La ora 8 dimineața au plecat 7 automobile în care se aflau generalul Moșoiu cu statul său major, generalul Boeriu, colonelul Dănilă Pap, maiorul Vlad cu secretarii dr. Dragomir și dr. Oanea, generalul Berthelot cu suita sa, Maniu, Vaida, Șt. Cicio Pop cu familia, dr. Boilă, căpitanul Barbu, doamna Goldiș, reprezentanți ai ziariștilor, printre care Rusu Ardeleanul, corespondentul ziarului *Universul* din București³⁰. Și aici s-au bucurat de cea mai caldă primire. Dr. Ioan Lupaș i s-a adresat lui Berthelot într-o latină impecabilă, prezentându-i omagiile săliștenilor, după care i-a oferit o prescură, o ploscă de vin, o ploscă de rachiu și un caș în burduf, ceremonialul de primire continuându-se cu o horă mare în care s-au prins cele 70 de perechi tinere îmbrăcate în port național urmate de toți cei prezenți, inclusiv generalul francez³¹.

Reîntorși la Sibiu, oaspeții în frunte cu generalul Berthelot au luat parte la o reprezentație etnografică, deschisă de călăreții din Sibiu, apoi „vreme de două ceasuri, cam vreo 120 de comune au defilat în cea mai perfectă ordine, în fața lui Berthelot. Călăreții admirabili, cari aruncaseră peste cai cu țesături fine românești, flăcăi frumoși și sănătoși, fete și neveste îmbrăcate în costumul lor pitoresc, cară de nuntași, cete de secerători, băieși și în fine tot ce posedă mai atrăgător și mai frumos românimea

²⁵ *Idem*, nr. 43, 1919, p. 2.

²⁶ *Idem*, nr. 49 din 30 decembrie 1918/12 ianuarie 1919, p. 5; *Unirea*, Blaj, nr. 4/7 ianuarie 1919, p. 4.

²⁷ *Idem*, nr. 1 din 14 ianuarie 1919, p. 3; *Unirea*, Blaj, nr. 5/11 ianuarie 1919, p. 2.

²⁸ *Idem*, nr. 49 din 30 decembrie 1918/12 ianuarie 1919, p. 5; *Unirea*, Blaj, nr. 2/3 ianuarie 1919, pp. 3-4, nr. 4/7 ianuarie 1919, p. 3

²⁹ *Idem*, nr. 49, pp. 5-6.

³⁰ *Ibidem*, p. 6.

³¹ *Ibidem*.

de la Orăștie până la Făgăraș ori Turnu Roșu, a defilat înaintea ochilor noștri. Generalul îi privea cu lacrimi de bucurie, se vedea mulțumirea, ce o simțea privind acest admirabil popor, care se apropia de el, în chipul cel mai firesc, spre a-l aclama, spre a-i ura bine și spre a-și vărsa sufletul plin de grațitudine față de grandiosul său binefăcător³². Totul s-a încheiat în jocul cetelor de călușeri, după care Berthelot și-a luat rămas bun de la mulțimea de români cu sufletul plin de admirație și recunoștință pentru el.

În 2 ianuarie 1919, Berthelot a făcut un scurt popas și la Copșa Mică unde, după bunul său obicei, a interacționat cu poporul adunat să-i arate prețuirea și dragostea sa. S-a oprit la grupul de băieți pe care i-a îndemnat „să asculte de părinții lor, cu timpul și ei să devină acei ostași-eroi, cum au fost moșii, părinții și frații lor în lupta aceasta mare”, apoi la grupul fetelor și femeilor cărora le-a mulțumit „pentru suferințele îndurate în timpul cât părinții și bărbații lor și-au făcut datoria față de neam și lege”, îndemnându-le și pe ele „să crească tot aceiaș băieți tari, cari vor avea să susțină pe veci ceea ce s-a clădit pe trupul și sângele părinților și fraților, adică România-mare!”³³.

În aceeași zi, generalul Berthelot a trecut și prin gara Ibașfalău, unde a fost întâmpinat de 12 sate cu drapelele și gărzile lor, conduse de locotenentul Marius Peculea, onorurile militare fiind făcute de compania 3 a regimentul de vânători „Regele Ferdinand I” condusă de căpitanul Dimitriu Romulus³⁴.

La finalul călătoriilor, generalul mulțumea, în 11 ianuarie 1919, Consiliului Dirigent și președintelui său: „Adânc mișcat de manifestațiile de simpatie al căror obiect am fost în timpul călătoriei mele în Banat, Crișana și Transilvania, mă gândisem să mulțumesc individual domnilor prezenți ai comitetelor locale, cari au venit să mă salute în toate gările prin care am trecut. Trebuie să renunț, atât de mare a fost numărul lor și această imposibilitate este cel mai frumos omagiu pe care-l pot aduce vitalității neamului românesc care trăiește în limitele artificiale ale vechii Ungarii. În timpul celor optsprezece luni petrecute în România și în contact strâns cu armatele sale, am putut să studiez și să înțeleg bine caracteristica sufletului românesc, căruia cu plăcere vin să-i dau o nouă mărturie. Șederea mea printre Români de peste munți m-a convins că sufletul lor este acelaș ca și acela al Românilor dela București și Iași. Am fost de asemenea foarte mișcat de manifestațiile unanime de stimă și iubire pentru Franța, cari au avut loc pretutindeni la trecerea mea, de sinceritatea și delicatețea exprimării lor.

De aceea, din adâncul inimii mele vă rog Domnule Președinte, să primiți și să transmiteți tuturor, bărbați și femei, fete și copii, săteni și orașeni și tuturor membrilor Comitetului diriginte și ai comitetelor locale, expresiunea celei mai vii recunoștințe și a urărilor mele afectuoase pentru realizarea aspirațiilor voastre naționale.

Binevoii a primi, Domnule Președinte, expresiunea înaltei mele considerațiuni și îngăduinți-mi de a striga împreună cu dumneavoastră: *Trăiască România-Mare!*”³⁵.

Acesta a fost marele general francez, devenit unul dintre eroii neamului românesc care a intrat cu mare cinste și onoare în cartea de istorie a poporului nostru. Comemorat și aniversat, de unii hulit și blamat, dar de cei mai mulți iubit și admirat, figura sa impunătoare și firea sa jovială, plină de vitalitate și optimism, a intrat pentru totdeauna în memoria colectivă a acestui popor vitregit și călit în lupte lungi și grele de-a lungul milenarei sale existențe.

³²*Ibidem*.

³³*Unirea*, Blaj, nr. 8/16 ianuarie 1919, p. 3.

³⁴*Idem*, nr. 10/18 ianuarie 1919, p. 3.

³⁵*Idem*, nr. 13/22 ianuarie 1919, p. 1.